

Vallásszabadság a menekültjogban

TIHANYI Miklós¹

A migráció kérdése az elmúlt időszakban a rendészettudományos érdeklődés előterébe került. E tanulmány szerzője a migrációban érintett személyek lelkiismereti és vallásszabadságát helyezi figyelmének fókuszába. A jogi szempontú vizsgálat két fő kérdés körül zajlik. Egyfelől a lelkiismereti és vallási meggyőződés mint az üldöztetés egyik lehetséges alapja, másfelől a menedékjog hatálya alatt állók vallásgyakorlásának jogi lehetőségei. Szerző nemzetközi jogi dokumentumok sztenderdjei szerint vizsgálja, hogy mely cselekmények minősülnek vallási üldözésnek. Szerző másfelől azt igyekszik feltárni, hogy a hazai állampolgárok és a migráns személyek az alkotmányos deklarációnak megfelelően valóban azonos jogi lehetőségekkel rendelkeznek-e.

Kulcsszavak: menedékjog, külföldiek vallásszabadsága, vallási üldöztetés, menekültügyi őrizet

„...jövevény voltam és befogadtatok.”²

Az Alaptörvénynek a vallásszabadság sarokköveit meghatározó rendelkezése szerint „mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa”.³ Lényegében ugyanezt a meghatározást veszi át a 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról (a továbbiakban: Ehtv.) 1. § (1)–(2) bekezdése. A „mindenki” szóhasználat és a tárgyalt alapjog tartalmi elemeinek utána következő felsorolása kifejezésre juttatja a vallásszabadság alapvető jogának azokat az attribútumait, amelyek egyben alanyi jogosultságot is jelentenek. Az Ehtv. az általános érvényű meghatározáson túl a 3. § (1) bekezdésében nevesít egy személyi kört, amelyhez tartozók vallásszabadságáról külön is rendelkezik. Ide tartoznak az oktatási, egészségügyi, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben ellátottak, valamint a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartottak.

Feltűnő, hogy a jogalkotó a szabályozásnak ezen a szintjén azonos elvek mentén szabályoz nagyon különböző élethelyzeteket. Kellő absztrakcióval azonban fellelhető

¹ dr. TIHANYI Miklós PhD, r. őrnagy, tanársegéd, NKE Rendészettudományi Kar, Közbiztonsági Tanszék
dr. Miklós TIHANYI PhD, police major, assistant lecturer, NUPS Faculty of Law Enforcement, Public Safety Department
orcid.org/0000-0003-2692-5389, tihanyi.miklos@uni-nke.hu

² Máté 25,35.

³ Alaptörvény VII. cikk (1) bekezdés.

néhány közös sajátosságuk, amely miatt ez a megoldás észszerű. A felsoroláshoz tartozók közös sajátossága, hogy nem szabad elhatározásukból kerülnek kapcsolatba az állami intézményrendszer valamely elemével, hanem valamilyen kényszerítő körülmény miatt. Ez alól talán csak az oktatási intézmények tanulói lehetnek kivételek a tankötelezett életkor betöltése után. A másik közös sajátosság az, hogy a felsorolt intézmények, és azok „lakói” között függő viszony van. Ezek a közös pontok nem elégségesek ahhoz, hogy a részletszabályok is azonos előírásokat tartalmazzanak, mint ahogyan nincs is erről szó. Ahhoz azonban elégségesek, hogy az állam számára általános jellegű kötelezettségeket lehessen megfogalmazni. Esetükben a jogalkotó nem pusztán a joggyakorlás lehetőségét biztosítja, hanem ehhez kapcsolódó állami feladatot fogalmaz meg, amikor arról rendelkezik, hogy a joggyakorlást „lehetővé kell tenni”. Ez ugyanis aktív állami szerepvállalást jelent, amellyel meg kell teremteni a joggyakorláshoz szükséges jogi és intézményi feltételrendszert. Ezeknek a közös pontoknak az alapján az Ehtv. által meghatározott személyi kör korántsem tűnik teljesnek, hiszen nem rendelkezik a javítóintézetekben, a rendőrségi fogdáknak, az őrzött szállásokon, menekültügyi őrzött befogadó központokban, közösségi szállásokon, befogadó állomásokon elhelyezett személyekről, akik ugyancsak valamilyen külső kényszerítő ok miatt függő viszonyban lévő élethelyzetet élnek meg. Itt és most csak és kiváltképp azokkal a migrációs helyzetben lévőkkel foglalkozok, akik az állami intézményrendszerrel a szabadságjogaikat korlátozó módon kerülnek kapcsolatba.

Az elmúlt néhány esztendő európai fejleményei ráirányították a figyelmet a nemzetközi migráció jelenségére.⁴ Nem tagadva a tény, hogy az elmúlt időszakban felerősödött volumenű jelenséggel állunk szembe, le kell szögezzük, hogy a migráció egyidős az emberiséggel. Több elmélet is napvilágot látott, amely a migráció okaira igyekszik magyarázatot találni. Ezek közös vonása, hogy elsősorban gazdasági okokkal igyekeznek magyarázni az emberek vándorlását.⁵ Ennek a műnek az elkészülésével egyidőben zajlik az ország déli határainál az a migrációs jelenség, amelynek okai talán minden eddiginél összetettebbek, pontosan még nem ismertek. A migrációs elméletek létjogosultságát nem vitatva meg kell jegyezni, hogy kimutatható módon a legszegényebb országok azok, amelyek nem jelentenek jelentős migrációs kibocsátó tényezőt.⁶ A migrációt gazdasági okokkal magyarázó elméletek és e megfigyelés közötti paradoxon feloldására adott egyik magyarázat szerint maga a vándorlás is befektetésigényes cselekvés. Ezért a teljesen nincstelenek számára nem jelent alternatívát.⁷ Nehezen vitatható, hogy a migránsok tömegei maguk és családjuk megélhetése érdekében döntenek a köl-

⁴ Az Eurostat adatai alapján 2014-ben az EU-28-ak közel 510 milliós lakosságának mintegy 4,1 százaléka harmadik országbeli állampolgár, ami 20,4 millió fős népességet jelent. Emellett 13,7 millió EU-s állampolgár nem a hazájában, hanem másik uniós országban lakik huzamosabb ideje. A legtöbb külföldi, beleértve az uniós állampolgárokat is, Németországban (7,7 millió), Spanyolországban (5,1 millió), az Egyesült Királyságban (4,9 millió), Olaszországban (4,4 millió) és Franciaországban (4,1 millió) él. Forrás: epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics (2017. 12. 12.)

⁵ Lásd bővebben: Sik (2012) 8–27.

⁶ Stalker (2000)

⁷ Hatton–Williamson (2002) 5.

tözés mellett. Emellett természetesen nem lehet megfedkezni azokról, akik valamilyen társadalmi vagy antropológiai tulajdonságuk, illetve lakóhelyükön dúló háborúk miatt elszenvedett üldözés elől menekülnek. A gazdasági jellegű, illetve az üldöztetés miatti migráció magyarázatára került megalkotásra a vegyes migráció (*mixed migration*) koncepciója.⁸

A tanulmányban azokkal foglalkozunk, akik a nemzetközi migráció szempontjából hazánkat tranzit, illetve célországának tekintik. Az ő helyzetük aszerint változik, hogy idegenrendészeti, vagy menekültügyi eljárás hatálya alá kerülnek. E személyek státusza attól függően változik, hogy mi tette indokolttá országuk elhagyását. Ebből a szempontból beszélhetünk olyan személyekről, akiket országuk elhagyására elsősorban, vagy kizárólagosan gazdasági tényezők motiválták, illetve olyanokról, akik rajtuk kívül álló kényszerítő erők hatására döntöttek egy másik országban való letelepedés mellett. E kényszerítő okok között egyaránt találni társadalmi, illetve természeti okokat is, közös vonásuk, hogy a személy életfeltételeit ellehetetlenítik.⁹ Ez utóbbi csoportba tartozók tekinthetők kényszerszermigránsoknak, akik nemzetközi védelme aszerint differenciálódik, hogy mi volt a kényszerítő ok, amely miatt a vándorlás mellett döntöttek. Amennyiben faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott csoporthoz való tartozása, avagy politikai nézetei miatti üldözés a kiváltó ok, abban az esetben az illető menekültként jogi védelem alatt áll. E tanulmány keretei között a menedékjog hatálya alatt állók jogi helyzetét vizsgálom és mutatom be a lelkiismereti és vallásszabadság szempontjából.

Mint hogy a lelkiismereti és vallásszabadság egyetemes, mindenkit megillető jog, bármi legyen is az elhatározást kiváltó szándék, nemzetközi kötelezettségvállalásunknak eleget téve, eltérő kulturális és vallási közegekből érkező emberek csoportjai számára is biztosítanunk kell a szabad vallásgyakorláshoz való jogot. A következő fejezetekben ennek hazai jogi hátterét, illetve az annak alapján kialakult gyakorlatot kívánom megvizsgálni. A gyakorlat bemutatása az éppen most zajló folyamatok miatt töredékes. Azok a helyszínek, ahol a mű írásának idején nagy létszámú migráncscsoportok kerültek elhelyezésre – a külön bizonyítást nem igénylő különleges helyzet miatt – nem biztosítanak alkalmas terepet a vallásszabadság körében folyó adekvát kutatások elvégzéséhez.

Menedékjogot élvezők vallásgyakorlása

Fő szabály szerint a különböző menedékjogi státuszt élvező személyek lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlásának joga nem különbözik a magyar állampolgárokétól. Eltérés akkor mutatkozik, amikor a menekültügyi eljárásban az eljárás alatt álló személy szabadsága korlátozottá válik. E személyek saját nemzeti és vallási identitással rendelkező csoportot alkotnak. Ez nem azt jelenti, hogy vallásilag egységes csoportokat

⁸ Bővebben: Linde (2011) 89–99.

⁹ Hautzinger–Hegedüs–Klenner (2014) 13.

alkotnának, mert a legtöbb valláshoz, és különösen az úgynevezett világvallásokhoz kellően differenciált vallási irányzatok tartoznak.¹⁰ Ez alól a hazánkba túlnyomórészt muzulmán országokból érkezők sem képeznek kivételt. A nemzeti és a vallási identitás szoros összefüggései teszik e csoportokat kellő módon definiálhatóvá. Ez az önzonosság sok esetben ellentétek alapjául szolgál, amelyek részben vallási, részben pedig politikai természetűek.¹¹ A menekültek különböző csoportjaihoz való viszonyulás, a velük való kapcsolat, bánásmód során e tényezőket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Mindez pedig kellő toleranciát és politikai bölcsességet igényel. Magyarország helyzetét egyelőre megkönnyíti, hogy a menekültek nem célországként tekintenek rá. A jellemzően Szíriából, Afganisztánból, illetve Koszovóból ide érkezők vallási és politikai szempontból is kellően elkülöníthető csoportokat alkotnak, amely tény transzit országgént is figyelembe kell venni.¹²

A jogi szabályozás természetéből eredően a vallás és annak gyakorlása a menekültügyi eljárásban kerül előtérbe. Az eljárás megindításával kezdődően élednek fel e tekintetben az állam menekültekkel szembeni aktív kötelezettségei.

A vallás mint a menekültstátusz alapja

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (továbbiakban: UNHCR) 2004-ben közzétette a vallási alapú menekültkérelmek elbírálására vonatkozó iránymutatását, amelyben a jogalkalmazók számára kívánnak támpontot nyújtani a menekültkérelmek elbírálásához.¹³ Ezt megelőzően az UNHCR által kiadott, 1992-ben újraserkesztett kézikönyv nyújtott segítséget a menekültstátusz meghatározásához.¹⁴ Ebben meghatározásra kerültek többek között a vallásszabadság fogalmának menekültügyi szempontú tartalmi elemei, a vallási üldözés formái, fogalma és a vallási diszkrimináció. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának megjegyzése szerint a vallásszabadság nem kizárólag a teisztikus hitet védi, de kiterjed az isten nélküli, sőt az ateista nézetekre is.¹⁵

A vallás meghatározásával kapcsolatban az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága azt az álláspontot képviseli, hogy a vallás fogalma nem korlátozható a tradicionális vallásokra, sem az intézményes sajátosságokkal bíró vallásokra és hitekre, sem a tradicionális vallásokhoz hasonló, azokkal analóg gyakorlatokra. Ebből indult ki az UNHCR, amikor saját álláspontját kialakítva igyekszik meghatározni a vallásnak egy egyén életében betöltött szerepét: 1. a vallás mint hit (beleértve a hitetlenséget is); 2. a vallás mint önzonosság; 3. a vallás mint életmód. A „hit” fogalma ebben az összefüggésben felöleli a teista, nem teista és ateista hitet. A hit az isteni vagy végső realitásban, illetve az emberiség spirituális végzetével, avagy meghatározottságával kapcsolatos meggyő-

¹⁰ Lásd bővebben: Ádám (2015)

¹¹ Bengio–Ben-Dor (1999) 1–28, 224.

¹² KSH Statisztikai Tükör 2015. 47. (2015. 06. 19.)

¹³ UNHCR (2004)

¹⁴ UNHCR (1992) paragraph 71.

¹⁵ Human Rights Committee, General Comment No. 22, above note 1, paragraph 2.

zódésekben és az ehhez kapcsolódó értékek formájában ölt testet. A kérelmezőt ebben az értelemben tekinthetik eretneknek, hitehagyónak, szakadárnak, pogánynak vagy babonásnak – akár ugyanazon vallásos hagyomány vagy tradíció követői is –, emiatt pedig üldözésben lehet része. Az „önazonosság” fogalma kevésbé kapcsolódik a teológiai értelemben vett hithez, inkább arra utal, hogy az érintett olyan közösség tagja, amelyet a közös hit, rituálék, tradíciók, etnikum, állampolgárság vagy nemzetiség, illetve származás kapcsolnak össze. A kérelmező azonosulhat ezzel a csoporttal, megélheti az összetartozás érzését, esetleg mások őt egy adott közösséghez tartozása alapján azonosíthatják.

Némelyek számára a vallás az „életmód” olyan lényeges aspektusa, amely meghatározza azt, hogy hogyan viszonyuljanak a világhoz. A vallás olyan külsődleges megnyilvánulási formákat ölthet, mint például megkülönböztető öltözék viselése, speciális vallási gyakorlatok követése, beleértve vallási ünnepek tartását, speciális étkezési szokások, előírások betartását. A vallástól távol állók számára az efféle szokások, gyakorlatok lényegtelennek tűnhetnek, míg a vallás követői számára ezek a vallás lényegi elemeinek számíthatnak.¹⁶

A nemzetközi jogi dokumentumok egyik közös jellemzője, hogy a védelem körét a lehető legtágabbra igyekeznek bővíteni. Talán éppen ezért láthatunk óvatos tartózkodást attól, hogy bármelyik norma meghatározza a vallás fogalmát. Ehelyett inkább a gondolati, a lelkiismereti és vallásszabadság jogának tartalmi elemeinek meghatározását látjuk.

Az UNHCR által meghatározottakkal szemben a hazai jogi szabályozás a vallást eképpen definiálja: „a vallás fogalma magában foglalja különösen a teista, nem teista és ateista meggyőződéseket, a magán jellegű, illetve nyilvános vallásos szertartásokon – akár egyedül, akár másokkal – való részvételt, illetve az ilyen szertartásokon történő részvételtől való tartózkodást, továbbá más vallásos jellegű tevékenységet vagy véleménynyilvánítást, bármilyen vallásos hiten alapuló, illetve e hit által megkövetelt személyes vagy közösségi magatartásformát.”¹⁷ A hazai jogi meghatározás érdekessége, hogy megkísérli a vallás fogalmi meghatározását, oly módon, hogy ennek során nem határolja el egymástól a vallás mint valamely világnézeti meggyőződés és a vallásgyakorlás mint e meggyőződésből eredő cselekedetek fogalmát, hanem mindkét jelenségre egyaránt a „vallás” kifejezést használja. Ez a megoldás dogmatikailag hibásnak tűnik. A vallás egyfajta világnézet, a vallásos cselekvések pedig a legjobb esetben is ennek a külvilág számára érzékelhető megjelenési formái, de a kettő nem azonosítható egymással és nem is vonható ugyanannak a fogalomnak a körébe. A vallás és a vallásos cselekmények. Ugyanakkor menekültügyi szempontból érthető ez a megoldás, mert így biztosítható a legszélesebb körű védelem. Ezzel a megoldással egy vallás gyakorlóit, illetve kevésbé aktív követői is védelemben részesíthetőek, ha az üldözés alapja vallá-

¹⁶ UNHCR (2004) II. pont.

¹⁷ Metv. 64. § (1) bek. b) pont.

sos cselekmények gyakorlása, vagy valamely vallásos meggyőződés, még akkor is, ha ez cselekmények nélkül való.

Az üldöztetés megállapítása során nem kell – és valójában lehetetlen – vizsgálni az üldözött vallásos meggyőződésének valódiságát. Nem annak van jelentősége, hogy az üldözött vallásos-e vagy sem, hanem annak, hogy az üldöző annak tartja-e. Az UNHCR által követett gyakorlat szerint nem minden esetben releváns a hit, az önazonosság és az életmód valódiságának a megállapítása. Ezért az sem szükséges, hogy egy adott személy vagy csoport kinyilvánítsa, hogy egy meghatározott vallás vagy vallási irányzat követője, vagy egy bizonyos vallásos gyakorlatot folytat, ha az üldöző úgy tartja, hogy az üldözött személy, vagy csoport az adott hit, vallás vagy vallási gyakorlat követője. A kérelmezőtől adott esetben az sem várható el, hogy értse, ismerje az adott vallást, amennyiben az üldözés (vagy annak veszélye) azon alapul, hogy mások az adott csoporthoz tartozónak tartják.¹⁸ Egy személyt vagy csoportot akkor is fenyegethet vallási alapú üldözés, ha kitaróan tagadják, hogy hitük, nézeteik, önazonosságuk vagy életmódjuk „vallásként” lenne azonosítható. A menedékjogi szabályok alkotói úgy tekintik, hogy sok esetben szoros kapcsolat mutatható ki az etnikai hovatartozás és a vallás között. Ez az általánosító szemlélet az egyén szintjén nem feltétlenül igaz, mert egyetlen etnikai csoportról sem állíthatjuk azt, hogy valamennyi tagja mind ugyanazt a vallást követi. Természetes, hogy egy vallásos etnikai közösség tagjai között is lehet kivétel. De ettől még az adott társadalmi többségre igaz lesz, hogy egy meghatározott vallást követnek. Mint ahogyan az üldözők sem válogatnak az ilyen közösség tagjai között, úgy a menedékkérelmet elbírálók sem tehetik ezt meg. Ezért egy meghatározott vallásos közösségbe való születés, vagy a faj és az etnikum illetve a vallás közötti szoros kapcsolatok szükségtelemmé tehetik annak ellenőrzését, hogy az illető valóban követi-e az általa meghatározott hitet, avagy jóhiszeműen hivatkozik egy adott közösséghez tartozás tényére, amennyiben az adott vallás követését annak a csoportnak tulajdonítják, amely tagjaként megszületett.¹⁹ A genfi egyezmény nem kizárólag a ténylegesen megvalósuló üldözést, hanem az ettől való félelmet is a menekültstátusz jogalapjaként határozza meg. Ezért az üldözés tényét sem szükséges bizonyítani. Mindezekre figyelemmel a hazai szabályozás úgy rendelkezik, hogy a kérelmező üldöztetéstől való félelme megalapozottságának értékelésekor nincs jelentősége annak, hogy a kérelmező ténylegesen rendelkezik-e az üldözés alapjául szolgáló faji, vallási, társadalmi vagy politikai jellemzőkkel, illetve nemzeti hovatartozással, ha üldözője úgy tekinti, hogy e jellemzőkkel rendelkezik.²⁰

A vallási üldözés formái

A vallási alapú menedékkérelmek elbírálásának másik fontos szempontja, hogy miben valósul meg az üldözés. Az üldözés különböző formákat ölthet, amelynek megállapítása az adott eset egyedi körülményeitől függ. Egyik meghatározó szempont az üldözést

¹⁸ UNHCR (2004) paragraph 31.

¹⁹ Uo. paragraph 10.

²⁰ Metv. 64.§ (4) bekezdés.

megvalósító magatartás egyénre gyakorolt hatása. Ennek megfelelően minősülhet üldözésnek többek között annak megtiltása, hogy egy adott vallási közösség tagja legyen valaki, vagy hogy istentiszteletet tartsanak másokkal együtt közösségben.²¹ Előfordulhat, hogy azokban a közösségekben, ahol egy adott vallás dominál, vagy ahol igen szoros a kapcsolat az állam és a vallási intézmények között, diszkriminációval sújthatják azokat, akik nem alkalmazkodnak a domináns vallás előírásaihoz, vagy nem követik annak gyakorlatát. Az üldözés megvalósulhat a vallások között, illetve ugyanazon valláson belüli különböző irányzatok között. Az üldöztetés megállapításának szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a kérelmező vallási kisebbséghez vagy többséghez tartozik.²²

A vallás az emberi önazonosság immanens része. A vallásos értékrend alapjaiban határozza meg az egyén értékrendjét. A vallás és a „vallásos ember” egymástól el nem választhatóak, a vallás feladásával az egyén emberi méltósága üresedne ki. Ezért ugyanazokat a standardokat alkalmazva, mint a többi menekülési ok esetén, a vallásos hit, vallásos önazonosság és életmód az emberi önazonosság szempontjából olyannyira alapvető fontosságú, hogy nem várható el ezek elrejtése, megváltoztatása vagy az ezekről való lemondás annak érdekében, hogy a fenyegető üldözés elkerülhető legyen.²³

Az esetek egy részében a vizsgálat során többek között elemezni szükséges a kérelmező egyéni háttérét és körülményeit, személyes vallásos meggyőződését, vallásos önazonosságát és életmódját, és azt hogy mindez milyen jelentőséggel bír a kérelmező életében, illetve az üldözést megvalósító magatartás hogyan érinti őt személy szerint. Az előzőekben már utaltam az önazonosság megismerésének korlátaira, ezt annyival tartom szükségesnek kiegészíteni, hogy amennyiben erre szükség van, úgy ennek vizsgálata során a hatóságoknak be kell érniük az egyén nyilatkozatával. Ezekben az esetekben szükséges megvizsgálni, hogy az egyén vallási önazonossága az üldöző tudomására jutott-e vagy juthat-e, és ha igen, akkor ez vezetett-e az üldözést megvalósító magatartáshoz. A félelmet mindaz megalapozhatja, ami a kérelmező barátaival, rokonaival, a vallási közösség más tagjaival, vagy más hasonló helyzetű személyekkel történt.²⁴ A pusztán tény, hogy a kérelmező egy meghatározott vallási közösség tagja, az esetek többségében nem elegendő a menekültstátusz iránti kérelem megalapozásához. Vannak azonban olyan különleges körülmények, amelyek fennállása esetén a vallási közösséghez tartozás pusztán ténye is elegendő, különösen a származási országban uralkodó általános politikai és vallási helyzet figyelembevételével, ha ezek az adott vallási közösség tagjainak tényleges biztonsági deficitére utalnak.²⁵

²¹ UNHCR (2004) paragraph 12.

²² Interim Report of the Special Rapporteur on Religious Intolerance, “Implementation of the Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination based on Religion or Belief”, UN doc. A/53/279, 24 August 1998, paragraph 129.

²³ Vö. UNHCR, “Guidelines on International Protection: ‘Membership of a particular social group’ within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees”, HCR/GIP/02/02, 7 May 2002, paragraph 6.

²⁴ UNHCR (1992) paragraph 42.

²⁵ Uo. paragraph 73.

Az UNHCR figyelembe veszi a vallásszabadság korlátozhatóságát. Ennek alapján nem minden jogkorlátozást tart alkalmasnak az üldöztetés megállapítására. Csak a kellően súlyos korlátozás valósíthat meg üldözést. Annak meghatározásában, hogy az adott korlátozás vagy megszorítás üldözésnek minősül-e, nemcsak a nemzetközi emberi jogi standardokat kell figyelembe venni, beleértve a vallásos meggyőződés kifejezésének jogszerű korlátozásait is, hanem a korlátozás hatókörét és a megsértését szankcionáló büntetés súlyosságát is elemezni, értékelni kell. További meghatározó szempont, hogy milyen jelentősége van a vallásgyakorlásnak az adott hitvilág, illetőleg az adott individuum esetében. Ezen a téren rendkívül körültekintően kell eljárni, mert ami egy kívülálló számára triviálisnak, lényegtelennek tűnhet, az a kérelmező számára esetleg a meggyőződés lényege, legfontosabb eleme.²⁶ Amennyiben a korlátozás alá eső vallási gyakorlat az egyén számára nem minősül lényegesnek, bár a vallás szempontjából fontos, további speciális körülmények fennforgása nélkül nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy üldözés jöjjön létre. Ezzel szemben, ha a korlátozással érintett vallásos gyakorlat nem kifejezetten lényeges a vallás szempontjából, ám határozottan fontos a kérelmezőnek, abban az esetben megállapítható a vallási alapú üldözés. A vallási okokból való üldözésnek számos formája létezik. Például annak tiltása, hogy valaki egy adott vallási közösség tagja legyen, vallását egyénileg vagy nyilvánosan gyakorolja, oktassa, illetőleg súlyos következményekkel járó intézkedések foganatosítása azokkal szemben, akik vallásukat gyakorolják, avagy meghatározott vallási közösség tagjai. A meghatározott vallási közösséghez tartozás pusztán ténye önmagában általában nem elegendő a menekült kérelem alátámasztásához. Ugyanakkor előfordulhatnak olyan különleges körülmények, amikor a vallási közösségi tagság önmagában is elégséges.²⁷

A vallási üldözésen alapuló kérelmek gyakran hivatkoznak diszkriminációra. Bár a vallási megkülönböztetést tiltja a nemzetközi emberi jog, nem minden esetben éri el a menekültstátuszt eredményező üldözés szintjét. A menedékjogi kérelmek vizsgálatakor különbséget kell tenni megkülönböztető bánásmódot eredményező diszkrimináció és üldözésnek minősülő diszkrimináció között. Ez utóbbi akár önmagában, akár több más elemmel együttesen, súlyosan korlátozza a kérelmezőt alapvető emberi jogainak élvezetében, gyakorlásában. Üldözésnek minősülő esetekben egyebek mellett például a súlyos sérelmet okozó megkülönböztetés, mint például a megélhetést érintő lényeges korlátozások (munkavállalás, hozzáférés oktatáshoz és/vagy egészségügyi ellátáshoz).²⁸ Ez a helyzet például olyankor, amikor gazdasági intézkedések útján egy meghatározott vallási csoport vagy közösség gazdasági ellehetetlenítése vagy megsemmisítése a cél. Diszkriminatív jogszabályok önmagukban nem jelentenek feltétlenül üldözést, bár olyan fontos figyelmeztető jelek, amelyek mindenképpen vizsgálatot igényelnek. Ilyen esetben elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy miképpen hajtják végre ezeket a jogszabályokat, milyen azok hatása, mert ennek alapján állapítható meg,

²⁶ UNHCR (2004) paragraph 16.

²⁷ UNHCR (1992) paragraph 72–73.

²⁸ UNHCR (2004) paragraph 17.

hogy üldözés fenyegeti-e a kérelmezőt.²⁹ Hasonlóképpen, a vallásszabadságot biztosító jogszabályok pusztán léte nem jelenti azt, hogy az egyes személyek valóban védelmet élveznek. Megeshet, hogy a jogszabályok végrehajtása de facto nem biztosított, mert például a tradíciók vagy szokásjog felülírja a jogszabályokat. Testet ölthet a diszkrimináció a vallásos hitet vagy meggyőződést érintő korlátozások vagy megszorítások formájában is. Ilyen lehet a büntetés kilátásba helyezése, alkalmazása a más hitre való áttérésért, a hittérítésért, vagy az adott vallás ünnepeinek, szertartásainak megtartásáért.³⁰ A vallási csoportok vagy közösségek kötelező regisztrációjának előírása, vagy számukra speciális előírások, szabályok annak érdekében való meghatározása, hogy a vallásos meggyőződésük kifejezését korlátozzák, a céljukat vagy eredményüket tekintve ugyancsak diszkriminatívak lehetnek. Az ilyen intézkedések akkor jogszerűek, ha azokat „törvény határozza meg, objektívak, észszerűek, félreérthetetlenek és nem az a céljuk vagy eredményük, hogy diszkrimináljanak”.³¹

Meghatározott vallásra történő erőszakos áttérés, vagy a vallás nélküliek ugyanilyen módon való térítése, a gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság alapvető emberi jogának súlyos megsértése, és alkalmas lehet arra, hogy kimerítse az üldözés fogalmát. A hangsúly az erőszakon van. A térítés, vagyis a vallás mások általi követésének előmozdítása minden vallás lényegi elemét képezi. Azok a filozófiai irányzatok nem minősülnek vallásnak, vagy vallási irányzatnak, amelyeket egy-egy személy képvisel anélkül, hogy igényt tartanának azok mások általi követésére.³² A kérelmezőnek nem elégséges állítania, hanem valószínűsítene kell, hogy esetében megállapítható a félelem, ezért az áttérés számára üldözéssel érne fel. Általánosságban ez a követelmény akkor teljesül, ha a kérelmező egy másfajta vallásos meggyőződést, hitet vagy egyértelmű vallásos önazonosságot, életmódot vall magáénak, vagy olyan értékrendet követ, amely alapján minden vallástól kellően meghatározhatóan távol tartja magát. Ha a kérelmező semmiféle konkrét vallásos meggyőződést nem vall magáénak a térítést vagy annak veszélyét megelőzően, abban az esetben értékelni kell az áttérés konkrét hatását az egyénre. Az is lehetséges, hogy adott esetben semmiféle személyes kihatása nincs egy ilyen aktusnak az egyén életére.³³

Meghatározott vallási gyakorlat kikényszerítése ugyancsak megalapozhatja az üldözést. Ilyennek számít például a kötelező vallásoktatás bevezetése, ha az nem kompatibilis a gyermek vagy szülei vallási meggyőződésével, vallásos önazonosságával vagy életmódjával. A kötelező vallási oktatás, amennyiben az szabad választást biztosít az egyes irányzatok között – ide értve a vallás nélküli, szekularizált értékrendet – nem tekinthető üldözésnek, de még csak kényszernek sem. Ezenfelül alkalmas az üldözés megállapítására az olyan szabály vagy kötelezés, amely elrendeli a vallásos ünnepeken,

²⁹ Uo. paragraph 18.

³⁰ Uo. paragraph 19.

³¹ Special Rapporteur on freedom of religion or belief, interim report annexed to Note by the Secretary-General, “Elimination of All Forms of Religious Intolerance”, UN doc. A/58/296, 19 August 2003, paragraphs 134–135.

³² Ádám (2007) 277.

³³ UNHCR (2004) paragraph 20.

alkalmakon, istentiszteleten való részvételt, vagy meghatározott vallási szimbólumra való eskütételt. A kötelező engedelmeskedés elvárása üldözésnek minősül, amennyiben az elviselhetetlen, tolerálhatatlan beavatkozást jelent az egyén vallásos meggyőződésébe, vallásos önazonosságába vagy vallásos életmódjába, illetve amennyiben az engedetlenség aránytalanul súlyos büntetést von maga után.³⁴ A kötelező engedelmeskedés esetkörébe tartozhat például vallási törvénykezés bevezetése, amelynek alkalmazásával az engedetlenségnek, valláson kívülieknek is számolniuk kell. Amennyiben az ilyen jogszabályok diszkriminatív anyagi jogi, vagy eljárási jogi rendelkezéseket tartalmaznak, különösen, ha eltérő nemű vagy súlyú büntetést helyeznek kilátásba azok számára, akik követik a vallást és azok számára, akik nem, az nagy valószínűséggel üldözésnek minősül. Ha a vallási jogsértés elkövetőjének aránytalan büntetéssel kell számolnia, az önmagában üldözésnek minősül. Az ilyen esetek elsősorban ott fordulnak elő, ahol az állam és vallás szétválasztása egyáltalán nem, vagy csak részlegesen történt meg.³⁵ Az aránytalan büntetés meghatározása problémát jelenthet, mert ehhez meg kellene határozni az arányosság mércéjét. Mindenki által elfogadott egyetemes mérce felállítása lehetetlen, mert a társadalom vallási állapotai országoként változóak. Ezért a vallási normák társadalomban betöltött szerepe és azok megsértésének társadalomra gyakorolt hatásai is változóak. Az eddig elmondottak alapján az a következtetés vonható le, hogy amennyiben egy vallási norma megsértéséért alkalmazható, vagy alkalmazott büntetés az egyén egzisztenciáját, életfeltételeit, esetleg életét fenyegeti, az alkalmas az üldözés megállapítására. Az UNHCR eddig tárgyalt iránymutatása példaként említi az istenkáromlás vagy más vallás gyakorlása esetén kiszabható börtönbüntetést, illetve a házasságtörés vagy bálványimádás miatt kiszabható halálbüntetést.³⁶ Egy meghatározott vallási előírás vagy kódex üldöző jellege nemcsak abban nyilvánulhat meg, ha normáit a kívül álló engedetlennel szemben alkalmazzák, hanem abban is, ha azt az azonos hitet követők ellen, vagy a csoporton belüli másként gondolkodókkal szemben érvényesítik.

Az UNHCR-t 2011-ben az Európai Unió Bírósága az előtte konkrét ügyben folyamatban lévő előzetes döntéshozatali eljárásban kérte fel annak vizsgálatára, hogy mi tekinthető vallási üldözésnek. A bíróságnak a Német Szövetségi Közigazgatási Bíróság tett fel kérdéseket. Ezek közül a leglényegesebbek azok voltak, amelyek annak meghatározására irányultak, hogy a vallásszabadságba történő beavatkozások közül melyek minősülnek üldözésnek.

A német bíróság a beavatkozás és annak üldöztetéssé minősítése szempontjából három lehetséges szintet különböztetett meg egymástól. Az első szint szerint minden beavatkozás üldözésnek minősül, ami sérti a vallásszabadságot. A második esetben csak azok a beavatkozások merítik ki az üldözés fogalmát, amelyek a vallásszabadság belső lényegét sértik. Végül pedig felmerült, hogy csak azok a beavatkozások teszik megállapíthatóvá az üldözést, amelyek arra irányultak, hogy a vallás gyakorlása az élet, testi

³⁴ Uo. paragraph 21.

³⁵ UNHCR (2004) paragraph 22.

³⁶ Uo.

épség és szabadság kockáztatásával járjon. A német bíróság tehát azt a kérdést tette fel az Európai Unió Bíróságának, hogy az előző lehetőségek közül melyik vagy melyek azok, amelyek tényleges módon az üldözés megállapítására szolgálnak.³⁷ A következőkben a jelzett jogeset során alkalmazott jogértelmezés és az abból levonható következtetések ismertetésére szorítokozom. Az UNCHR két jogi dokumentum szabályaiból indul ki. Az egyik a genfi egyezmény, a másik pedig az olyan harmadik országbeli állampolgárok vagy hontalanok elismerésének minimumkövetelményeiről és a menekültek, vagy más okból nemzetközi védelemre szorulók státuszáról, illetve ezen védelem tartalmáról szóló 2004/83/EC irányelv (továbbiakban: elismerési irányelv) 9. cikk (1) bekezdése volt.³⁸ Az eljárásban kérdésként merült fel, hogy mi alapozza meg az üldözést. Két álláspont merült fel. Az egyik szerint a vallásos cselekmények végzése, a másik szerint pedig magának a vallásnak a lényegi elemei alapozzák meg az üldözést, függetlenül attól, hogy azok vallásos cselekményekben miként öltönek testet. A korábbi német gyakorlat szerint csak akkor volt megállapítható az üldözés, ha az a vallásnak olyan eleme miatt érte az illetőt, amely nélkül nem volt elvárható, hogy élni tudjon az adott helyen. Ilyen volt az imádság és a közösségi alkalmakon való részvétel. De a vallásos cselekmények miatti üldözés már nem tartozott ide. Az elismerési irányelv 9. cikk (1) bekezdése azonban kifejezetten a vallási cselekmény üldöztetéséről szól. Ezért a német álláspont felülvizsgálatra szorult. A genfi egyezmény nem határozza meg az üldözés tartalmi jellemzőit, de arra lehet következtetni, hogy az életveszélyes vagy a fizikai szabadság sérelmével járó hátrányokozás, illetve a súlyos emberi jogi jogsértések tartoznak ide.

Mint hogy a vallásszabadság korlátozható jog, ezért az UNHCR szerint nem tekinthető mindenféle korlátozás a vallási üldözés alapjának. Tágabban értelmezve nem minden emberi jogi jogsértés tekinthető üldözésnek. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy több olyan jogsértés, amelyek önmagukban még nem alapozzák meg az üldözést, összeadódva már alkalmasak arra, hogy az egyén életvezetése ellehetetlenüljön (kumulatív okok). Ezért minden esetben a döntéshozó szervnek kell döntenie az üldözés megállapításáról az egyén egyedi helyzetének figyelembevételével. Ennek során figyelemmel kell lenni arra, hogy a vallásszabadság mindenfajta vallási ideológiát, belső meggyőződést véd. A vallás gyakorlása közbiztonság, közegészség, közkerkölcs, vagy mások jogainak, szabadságának védelme érdekében korlátozható. A korlátozások nem lehetnek sem aránytalanok, sem diszkriminatívak. Üldözésnek azonban csak a kellően súlyos korlátozás számít. A diszkrimináció sújthatja az egyént, illetve amennyiben valamely vallási közösség az állammal erősen összekapcsolódott, abban az esetben ez oda vezethet, hogy egy teljes vallási közösséget is érinthet. A vallásos üldözés következményei lehetnek további emberi jogi sérelmek is, például kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód, önkényes fogvatartás, aránytalan büntetés, kirekesztő gyakorlat. Ezek a kapcsolódó jogsértések egyben erős indikátorai is a vallási üldözésnek, amennyiben

³⁷ UNHCR (2011)

³⁸ 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted.

ezek okai a kinyilvánított vallási meggyőződésben keresendők. Az UNHCR visszautalt a korábban bemutatott iránymutatására, amely szerint vallási alapú üldözés megítélésében szerepe van annak is, hogy a vallás mennyire tölt be központi szerepet az egyén életében.³⁹ Ennek megfelelően nem lehet sem a társadalomban, sem az adott vallási rendszerben szokásos nézetek felől megítélni a vallásgyakorláshoz kapcsolódó magatartások szerepét, mert ami jelentéktelennek tűnik az egyénnek, az rendkívüli jelentőséggel bírhat a vallás számára. Vagy éppen fordítva: ami az egyén számára rendkívüli jelentőséggel bír a vallási identitását tekintve, az közel sem biztos, hogy magának a vallásnak, illetve az azt képviselő egyháznak is fontos elemét képezi. Mindezek alapján a vallás esetében – minthogy egyénekenként változó értékrendet eredményez – nem lehet absztrakt módon meghatározni azt az érinthetetlen területet, amelynek aránytalan megsértése üldözést jelent. Annak a vallási közösségnek az álláspontja, amelyhez az egyén tartozik csupán orientáló, de nem meggyőző erejű.

Az UNHCR megerősítette vallás annyira az emberi személyiség része, hogy egyáltalán nem várható el senkitől, hogy azt elrejtse. Ezért azt sem lehet elvárni, hogy akit vallásának megnyilvánulásai miatt üldöznek, az alkalmazza azt a kikerülő eljárást, hogy tartózkodik az üldözés alapjául szolgáló vallásos cselekményektől. Ezzel ellentétes álláspont kiüresítené a vallásszabadság jogát, amelynek részét képezi a vallásos cselekmények útján való vallásgyakorlás is. Ha az üldözés alapjául szolgáló vallásos cselekmény nem olyan, amely a nemzetközi standardok alapján korlátozás alá eshet, akkor nem várható el, hogy az egyén a jövőben tartózkodjon ezektől a cselekményektől. Amennyiben ezekkel a korlátozásokkal nem érintett vallásos cselekményei miatt érik az egyént súlyos hátrányok, abban az esetben van alapja menedékjogot kérni.⁴⁰ Az elismeréshez hasonló szempontok alapján kell megítélni, hogy fennáll-e a visszaküldés tilalma. Ez akkor állapítható meg, ha az elismerését kérő származási országában faji, illetve vallási okok, nemzeti hovatarozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, avagy politikai meggyőződése miatt üldöztetés veszélyének van kitéve, vagy az a veszély fenyegeti, hogy halálra ítélik, kínozzák vagy más embertelen bánásmódnak, büntetésnek vetik alá és nincs olyan biztonságos harmadik ország, amely befogadja.⁴¹

Vallásgyakorlás a menekültügyi őrzött befogadó központokban

A menekültügyi őrizet szabályai az elmúlt időszakban több változáson estek át. Lényegét tekintve megmaradt rendelkezésre állást biztosító intézkedésnek. Esetei között nem találni olyat, amely konkrét, meghatározott bűncselekmény vagy szabálysértés miatt kerülhetne elrendelésre.⁴² A közrend, illetve a nemzetbiztonság védelme érdekében történő elrendelés pedig egyenesen a jogbiztonsággal szembeni kihívás. Bizonytalan tartalmú fogalmak alkalmazása a személyes szabadságot elvonó intézkedések

³⁹ Vö. UNHCR (2004) paragraph 21.

⁴⁰ UNHCR (2011)

⁴¹ Metv. 48. § (1) bekezdés, együtt értelmezve az Alaptörvény XIV cikk (2) bekezdéssel.

⁴² Metv. 31/A §.

sorában önmagában véve is aggályos. Az pedig, hogy ezeknek az alkotmányos értékeknek még csak a konkrét veszélyeztetését sem kell megállapítani, hanem elegendő csupán egyfajta távoli, bizonytalan, meg nem határozható veszélytől való védelme, túlságosan széles hatósági diszkréciót tesz lehetővé. Szemben a bűnügyi őrizettel, illetve az előzetes letartóztatással, a menekültügyi őrizet alanyával szemben nem állapítható meg a bűncselekmény elkövetésének gyanúja. Ezért a fogvatartás indokai között nincsenek büntető-eljárásjogi érdekek. Így a fogvatartás során alkalmazott jogkorlátozások indokai és a korlátozás mércéje nem lehet ugyanaz, mint a büntető-eljárásjogi intézkedések esetében. A jogalkotó külön szabályt alkotott a menekültügyi őrizet végrehajtására,⁴³ amelyre a menekültügyi őrzött befogadó központokban kerülhet sor. Összevetve az idegenrendészeti őrizettel, tagadhatatlanul sok hasonlóság mutatkozik az őrizet e két formája között. Ezért is lehetséges, hogy az őrizet két eltérő formája végrehajtásának részletszabályait meghatározó rendőrségi belső norma *A Rendőrség őrzött szállásainak szolgálati szabályzatáról és a menekültügyi őrzött befogadó központokban végrehajtandó rendőrségi feladatokról szóló 21/2014. (VII. 4.) ORFK utasítás* címet viseli. A vallásgyakorlás szabályozottsága csekély eltérést mutat az előzőekben bemutatott fogvatartó, illetve szálláshelyeken túlmenően. Ugyanúgy megtalálhatók a vallási étkezésre, valamint a kegytárgyak birtoklására vonatkozó szabályok.⁴⁴ Azonban a közösségi szálláshoz képest hiányzik a közösségi vallásgyakorlást biztosító rendelkezés. Az őrzött szállásokhoz képest pedig az elhelyezés vallási szempontjainak hiánya állapítható meg. Kissé érthetetlen módon került szabályozásra az egyházi személlyel, a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagjával és az egyházi jogi személy vagy a vallási tevékenységet végző szervezet által megbízott más személlyel való ellenőrzés nélküli kapcsolattartás.⁴⁵ Ennek módja kísértetiesen – szinte szó szerint – megegyezik a rendőrségi fogdák esetében bemutatott szabályozással.⁴⁶ Ez a szabályozási megoldás több kérdést is felvet. Ezek egyike úgy szól, hogy miért tekintjük a külföldi ellenőrzés nélküli kapcsolatát egy egyházi személlyel kivételes szabálynak, mikor a menekültügyi őrzött befogadó központok esetében – a büntető-eljárásjogi érdekek hiánya miatt – az lenne indokolt, hogy ez legyen a főszabály és ehhez képest kerüljön meghatározásra a kapcsolattartás jogának korlátozása.

Különbséget kell tenni az ellenőrzés és a biztonsági felügyelet között. Az előbbi magában foglalja a felügyeletet és a kommunikáció tartalmának ellenőrzését. Ehhez képest a biztonsági felügyelet csupán annyit jelent, hogy a hatóság a kommunikáció tartalmának megismerése nélkül a közvetlen vagy közvetett jelenlétével törekszik a biztonságot sértő, vagy veszélyeztető cselekmények megelőzésére, megszakítására. Ehhez bevált gyakorlat például a zárt láncú kamerarendszer, amely kizárólag képet

⁴³ Lásd: A menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet.

⁴⁴ Lásd: A menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rend. 9. § (2) bekezdés, valamint 2. számú melléklet 6. pont.

⁴⁵ Uo. 10. § (1) bekezdés g) pont.

⁴⁶ Lásd: Rendőrségi fogdák rendjéről szóló 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet 20. § (2) bekezdés.

közvetít, hangot nem. A menekültügyi őrizet esetében nem mutatható ki a fogdai fogvatartáshoz hasonló legitim indok, amely a kommunikációs jogok ilyen mértékű korlátozását szükségessé és arányossá tenné. A hazai szabályozás a fogda belső viszonyainak szabályozását analóg módon alkalmazva azt sugallja, mintha a menekültügyi őrizetben lévők ugyancsak bűncselekmény elkövetésével lennének gyanúsíthatóak. A másik felmerülő kérdés a szabályozás észszerűségével kapcsolatban tehető fel.

A menekültügyi őrizet végrehajtásáról szóló BM rendelet szabályozása szerint az elismerését kérő és hozzátartozója, valamint az ellenőrzés nélküli kapcsolattartásra jogosult személyektől különböző más személyek közötti kapcsolattartást előzetes egyeztetés szerinti időpontban kell biztosítani. Az előbb említett személyekkel való kapcsolattartás ennek megfelelően nem engedélyköteles. Az ilyen módon zajló látogatás gyakorisága nem korlátozható.⁴⁷ Az őrizet végrehajtásának részleteit szabályozó ORFK utasítás által a kapcsolattartásra előírt ellenőrzés kizárólag biztonsági szempontokat tartalmaz.⁴⁸ Ugyanakkor természetes, hogy a biztonsági előírásokat azok a személyek sem sérthetik meg, akik ellenőrzés nélküli kapcsolattartásra jogosultak. Ez alól az egyházi személyek sem képeznek kivételt.

Megjegyzést érdemel, hogy az ORFK utasítás 2. pont *f)* alpontja annak ellenére fogvatartási helyként határozza meg mind az őrzött szállást, mind pedig a menekültügyi őrzött befogadó központot, hogy egyetlen más norma sem szabályozza fogvatartásként a menekültügyi őrizetet. A norma később sem tesz különbséget vallásgyakorlás szempontjából a kétféle őrizet végrehajtási szabályai között. Ez pedig tovább erősíti annak érzését, hogy az állam fogvatartottnak tekinti, és ennek megfelelően kriminalizálja a menekültügyi őrizetben lévőket.

Vallásgyakorlás a befogadó állomásokon

Az Metv. meghatározása szerint „a befogadó állomás az elismerését kérő, a menekült, az oltalmazott, valamint a menedékes elhelyezését és ellátását biztosító, a menekültügyi hatóság által fenntartott létesítmény”.⁴⁹ A fogalmi meghatározás sarkalatos tartalmi eleme az, hogy a befogadó állomás elhelyezést és ellátást biztosító létesítmény. Ennek megfelelően a definícióban felsorolt személyek abban az esetben kerülnek ide, ha menekültügyi őrizetbe vételük nem indokolt. Az ellátás mértékének a menedékjog hatálya alatt álló személy testi és szellemi egészségének megfelelő és az alapszükségleteket kielégítő életszínvonalat biztosító feltételeknek kell megfelelnie.⁵⁰ A Metv. meghatározása szerint a befogadó állomásokon lévők ellátása és jogaik védelmének biztosítása érdekében a menekültügyi hatóság együttműködési megállapodást köthet egyházi

⁴⁷ Lásd: A menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rendelet 10. § (2) bekezdés.

⁴⁸ A Rendőrség őrzött szállásainak szolgálati szabályzatáról és a menekültügyi őrzött befogadó központokban végrehajtandó rendőrségi feladatokról szóló 21/2014. (VII. 4.) ORFK utasítás 103–105 pont.

⁴⁹ A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rend. 12. § (3) bekezdés.

⁵⁰ Uo. 12. § (1) bekezdés.

jogi személyekkel.⁵¹ Figyelemre méltó, hogy az együttműködés rendszeréből kizárásra kerültek a vallási tevékenységet végző szervezetek. Ez egyenes következménye a bevett egyházak és az előbb említett szervezetek közötti különbségtételnek, amely ez utóbbiakat hátrányosan érinti.

A vallásgyakorlás egyik sajátos metszeteként kell szólni a befogadó állomásokon lévő iskolaköteles korú gyermekek helyzetéről. Európa-szerte kiemelt problémát jelentenek a kiskorú migránsok. Az ő ellátásuk különös figyelmet érdemel. Ennek egyik területe az oktatás, mert ennek biztosítása elengedhetetlenül szükséges a megfelelő értelmi és érzelmi fejlődés érdekében. Az államnak gondoskodnia kell arról, hogy már az idegenrendészeti eljárásban biztosított legyen a hazai törvények szerint tanköteles kiskorú oktatása. A menekültügyi őrzött befogadó központban családjával tartózkodó kiskorú számára biztosítani kell a korának és fejlettségének megfelelő oktatási feltételeket, illetve eszközöket. A megfelelő oktatás biztosítása érdekében a menekültügyi őrzött befogadó központ vezetője köteles haladéktalanul megkeresni a Klebelsberg Intézményfenntartó Központnak a menekültügyi őrzött befogadó központ helye szerint illetékes tankerületét.⁵² Hasonló tartalmú szabályozás rendelkezik a menekültügyi őrizetben lévő kiskorúak oktatásáról. Eszerint, amennyiben az őrizet időtartama indokolja, a kiskorú elismerését kérő számára korának és fejlettségi szintjének megfelelő oktatást kell biztosítani a menekültügyi őrzött befogadó központban vagy más arra alkalmas intézményben.⁵³ Témánk szempontjából annak van jelentősége, hogy az idegenjog hatálya alatt álló külföldi tanköteles kiskorú részesülhet-e vallásának megfelelő hitoktatásban. A köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény meghatározza azt az idegenjog hatálya alatt álló személyi kört, amelyik tankötelesnek minősül. Eszerint „a nem magyar állampolgár kiskorú akkor válik óvodai ellátásra jogosulttá, továbbá akkor tanköteles Magyarországon, ha a menedékjogról szóló törvény rendelkezései szerint a magyar állampolgárokkal azonos jogok illetik meg; a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozik és bevándorolt vagy letelepedett jogállású, vagy Magyarország területén való tartózkodásra jogosító engedéllyel rendelkezik”.⁵⁴ A megnevezett személyi kör az idézetben meghatározott feltételek fennállásáig az óvodai nevelést, a kollégiumi ellátást, a pedagógiai szakszolgáltatásokat, az iskolai nevelést-oktatást a tankötelezettség fennállása, továbbá a tankötelezettség ideje alatt megkezdett és a tankötelezettség megszűnése után folytatott tanulmányok alatt a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel veheti igénybe.⁵⁵ Az „azonos feltétel” roppant lényeges kitétele magában foglalja a választáson alapuló iskolai „hit és erkölcsstan” órák látogatásának lehetőségét is, feltéve, hogy

⁵¹ Uo. 14. § (2) bekezdés.

⁵² A menekültügyi őrizet végrehajtásának szabályairól és a menekültügyi óvadékról szóló 29/2013. (VI. 28.) BM rend. 18. § (2) bekezdés.

⁵³ A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rend. 36/F. § (1) bekezdés.

⁵⁴ Köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. tv. 92. § (1) bekezdés a), illetve c) pontjai.

⁵⁵ Uo. 92. § (3) bekezdés.

az valamely egyház szervezésében meghirdetésre kerül.⁵⁶ A jogi szabályozás megvalósulásának természetes korlátját képezi a nyelvi akadályok leküzdése. Ezért e szabályok végrehajtása során komoly deficittel kell számolni.

Külföldiek vallásszabadságának jellemzői

Pluralitás

A hazai migrációs trendet vizsgálat alá véve megállapítható, hogy az ide érkező és idegenrendészeti, illetve menekültügyi eljárás hatálya alatt állók túlnyomó része Magyarország felekezeti viszonyait tekintve vallási kisebbséghez, vagy olyan vallási közösséghez tartozik, amely Magyarországon egyáltalán nincs jelen. Az őket befogadó, nekik szállást biztosító, vagy fogvatartó intézmények szubkultúrájának vallási megoszlása már egészen más képet mutat. A külföldiekkel való bánásmód, a velük kapcsolatos állami eljárás nem tekinthet el a vallási és kulturális sokszínűségtől. Ez egyszerre jelent biztonsági kockázatot és kívánja meg az állam részéről az ahhoz szükséges mértékletességet, hogy az eltérő kultúrák megőrizhessék identitásukat, miközben – kivált a nyílt intézmények lakóinak – a szükséges mértékben alkalmazkodniuk kell a befogadó állam kulturális és társadalmi viszonyaihoz.

A vallásszabadság nem pusztán jog, hanem alkotmányos érték is. Ennek az értéknek a kimunkálása elválaszthatatlan az ország történelmi fejlődésétől. Valamennyi alkotmányi értékre igaz, hogy a vallási, nemzeti, etnikai, politikai és egyéb érdekközösségek, a nemzet, a társadalom, és tágabb értelemben az emberiség alapjai ezek, amelyek a világnézeti, szellemi, kulturális, politikai irányzatok és a gazdasági koncepciók többsége által elfogadható, tiszteletben tartható, közös értékminimumnak minősülnek. Ez alapján méltán tekinthetjük az alkotmányos értékeket az értékpluralitás közös nevezőjének. Ennek ellenére az alkotmányi értékek nem esnek egybe az adott ország szellemi, illetve normatív értékeinek összességével. „Rajtuk kívül létezhetnek az általuk is lehetővé tett jogi, vallási, erkölcsi, művészeti és egyéb eszmei, valamint nem eszmei értékek.”⁵⁷ A befogadó ország értékei között számon tarthatjuk a másság elfogadását, a toleranciát, a semlegességet, az értékpluralizmust. Ezeknek az értékeknek azt is kell szolgálniuk, hogy a befogadott emberi méltósága, a közösség számára hasznos értékei sérelmet ne szenvedjenek. Az értékek rendszerében Ádám Antal nyomán megkülönböztethetünk pozitív, tehát előírt, ajánlott, védett, illetve jogilag nem tiltott eszmei értékeket, amelyek összessége – beleértve az alkotmányi értékeket is – testesíti meg valamely ország folyton formálódó kultúrkincsét, vagyis a kulturális értékrendszerét.⁵⁸ Minthogy az alkotmányban meghatározott értékek a jogi normatív értékek élén helyezkednek el, ezért az ország valamennyi jogalkotó és jogalkalmazó szerve, minden állampolgára, az ország területén tartózkodó valamennyi természetes

⁵⁶ Lásd Uo. 35. § (1) bekezdés.

⁵⁷ Ádám (2010) 115.

⁵⁸ Ádám (2010) 115.

és jogi személy, emberi közösség köteles ezeket tiszteletben tartani.⁵⁹ Meglehet, hogy a külföldiek vallásában megjelenő értékek nem esnek egybe a társadalmi többség által követett értékekkel, de amennyiben nem tartoznak a tiltott értékek közé, abban az esetben az állami védelemnek el kell érnie azt a minimum szintet, amely ahhoz szükséges, hogy az eljárás alatt álló, illetve a később esetleg itt letelepedő személy képes legyen háborításmentesen gyakorolni, illetve megélni vallását.⁶⁰ Maga a vallásszabadság alkotmányos joga pozitív érték, amelynél fogva az államnak nem csupán biztosítania kell a vallásgyakorláshoz való jogot, hanem meg kell teremtenie az ehhez szükséges jogi és intézményi rendszert.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a folyton változó világban az értékek és azok tartalma, értelmezése is állandó változásnak van kitéve. Az „öröknek” mondott emberi értékek is korról korra újabb értelmet, illetve változó minőséget nyernek. Nem csupán az értékek, hanem az azokra kihívást jelentő körülmények is folytonos változásban vannak. Éppen ezek a kihívások azok a külső tényezők, amelyek az értékek tartalmi változásait katalizálják. Úgy is meg lehetne fogalmazni, hogy a kihívások átértékelik, vagy éppenséggel felértékelik a társadalmi értékeket, mert míg eddig ezek természetesesek voltak, ezentúl már féltve őrzött kincsé válnak.

Az európai értékekre, értékrendre nehezedő legnagyobb kihívások egyike az a tömeges méretű migráció, amely éppen e munka elkészülésének idején tapasztalható. Ennek megítélése részben racionális, de a folyamatok volumene, dinamikája és sajnos ennek politikai célokra való felhasználása révén nem nélkülözi az emocionális elemeket sem. A vallásszabadság sem mentes ezen hatásoktól. Nem vitathatóan a menekülők jelentős része olyan országokból érkezik, amelyeket az iszlám vallás túlsúlya jelleméz. Ezért tapasztalható a közbeszédben a keresztény értékrend előtérbe kerülése. Keresztény Európáról vagy keresztény Magyarországról illúzió volna beszélni.⁶¹ De a kereszténységben gyökerező európai vagy éppenséggel magyar értékek kimutathatóak. Ezeket az értékeket lehet védeni, őrizni, alkalmasint fejleszteni. Sőt a felnövekvő generációkkal szembeni felelősségünk miatt ezek kötelességként is megfogalmazhatóak. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni mások – így az ide érkező menekülők – emberi méltóságából fakadó jogait.

A migrációval összefüggésben kell szembesülni azzal a problémával, hogy a vallási értékek közötti különbségek társadalmi és jogi értékkülönbözöséget is eredményezhetnek. Nem tagadható, hogy az Európába érkező migránsok túlnyomó többségének élete muszlim értékrendszer hordoz, amely értékrendszer sok tekintetben eltér az európai normáktól. Némely eleme pedig ellentétes az európai normákkal. Ennek ellenére nem állíthatjuk, hogy bármely kultúrkör értékrendszere jobb vagy rosszabb lenne a másikkal. Egyszerűen mások. Míg Európában a nemek közötti egyenjogúság a társadalom egyik attribútumát jelenti, addig az iszlám vallási jog normái szerint a jogok teljességé-

⁵⁹ Ádám (2010) 115.

⁶⁰ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 18. cikk 2. pont: „Senkit sem lehet olyan kényszernek alávetni, amely csorbítaná azt a szabadságát, hogy saját vallása vagy meggyőződése legyen, vagy hogy ilyent elfogadjon.”

⁶¹ Vö. Luther Márton (1906) 371.

vel csak a szabad iszlám hívő férfi rendelkezik.⁶² Ugyanilyen különbségként érzékelhető a szólás és véleménynyilvánítás szabadságához való eltérő viszonyulás. Az európai jogi és társadalmi kultúra a szóban forgó szabadságjogoknak csak nagyon kevés korlátját ismeri. Ellenben a muszlim jogi kultúra számos vallási alapokon nyugvó korlátozást ismer. Ilyennek tekinthető az emberábrázolás, és a Mohamed-ábrázolás tilalma. Az eltérő értékfelfogás komoly konfliktusok forrása lehet egy társadalomban. Ezek feloldása, illetve elkerülése érdekében a probléma megoldását a saját értékeink védelme és mások jogainak tiszteletben tartása közötti helyes egyensúly megtalálása jelenti. Ennek az egyensúlykeresésnek az elsődleges színtere a politikum.⁶³ A megnyugvást jelentő megoldás megtalálásához elengedhetetlenül szükséges a politikai erőterben a valós és reális társadalmi viták lefolytatása.

Egyenlőség

A világnézetileg semleges állam szerepe nem irányulhat arra, hogy valamely vallási, nemzeti, etnikai vagy politikai csoport identitásának fundamentumát jelentő értékek között bármelyiket is hátrányos megkülönböztetésben részesítse. E törekvésnek természetesen határt szab a társadalmi együttéléshez nélkülözhetetlen észszerűség, ezért elfogadható, ha egyes csoporthoz tartozó személyek eltérő kondíciókkal gyakorolhatnak valamely alapvető jogot.⁶⁴ Ennek példáit már láthatjuk a katonák, rendőrök, fogvatartottak esetén. Nincs ez másként a külföldiek esetében sem. A hátrány nem feltétlenül azt jelenti, hogy valamely csoporthoz tartozók kevesebb jogosultsággal rendelkeznek, hanem magában foglalja annak lehetőségét, hogy a csoport tagjai a jogok gyakorlásához nehezebben férnek hozzá, mint mások. Egyes csoportok között a csoportképző tényező lehet csupán egy élethelyzet, amelyet közösen élnek meg. Ez pedig lehet olyan helyzet is, amely implicit módon korlátozza valamely jogok gyakorlását. Ebben az esetben az államnak egyfajta kiegyenlítő igazságosságra törekedve kell a jogok gyakorlásának olyan feltételrendszerét megteremtenie, amely az élethelyzet céljainak leginkább megfelelő joggyakorlást tesz lehetővé. A külföldiek, különösen pedig a szabadságukban korlátozottak esetében ez annyit jelent, hogy vallásszabadság jogát nem elég csupán deklaratív módon biztosítani, hanem szükségesek a pozitív állami cselekvések, amelyek lehetővé teszik e jog gyakorlását.

Biztonság

A biztonság – éppen annak tapasztalható hiánya miatt – az elmúlt időszakban felértékelődött. A politikai – és részben ennek hatására – a mindennapi közbeszédben a biz-

⁶² Kondorosi (2015) 82.

⁶³ Kondorosi (2015) 105.

⁶⁴ Vö. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 18. cikk 3. pont: „A vallás vagy meggyőződés kinyilvánításának szabadságát csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a közbiztonság, a rend, a közegészség, az erkölcs, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek.”

tonsági deficit meghatározó okaként jelenik meg a migráció. Mindig is volt valami félelmetes az eltérő kultúrák találkozásában. Az idegentől való félelem ösztönös emberi viselkedés, magatartás-tudományi állítás szerint az ember biológiai tulajdonsága.⁶⁵ Jellemző, hogy már a jelenlegi migrációs hullámot megelőző időszakban a magyar felnőtt lakosság jelentős része elutasító attitűdöt mutatott.⁶⁶ Éppen ezért könnyű célpontot jelentenek az idegenek az ellenségképet formázni szándékozók számára. Tagadhatatlan, sőt igen látványosan megmutatkozik, hogy a nemzetközi terrorizmus számára előnyös helyzetet teremt a fokozott mértékű vándorlás. Ilyen módon a biztonságra gyakorolt negatív hatása megmutatkozik, de ennek mértéke aligha lehet pontosan kimutatható. Magyarország esetében egészen bizonyosan nem éri el azt a nagyságrendet, amit a migráció célszágainak számító nyugat-európai államok megtapasztalhatnak. Minden bizonytalanság ellenére megállapítható, hogy az állam evidens érdeke a saját polgárainak biztonsága. Ennek megteremtésére minden körülmények között törekedni kell. Ezért elfogadható és legitim az államnak az idegenekkel szembeni fokozott óvatossága. Ez azonban nem eredményezhet megbélyegzettséget, indokolatlan jogsérelmet, és nem járhat az emberi méltóság sérelmével.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ádám Antal (2007): *Bölcsélet, vallás, állami egyházjog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- Ádám Antal (2010): Az alkotmányi értékek értelmezéséről. *Jura*, 16. évf. 2. sz. 115–127.
- Ádám Antal (2015): *Bölcséletek, vallások, jogi alapértékek*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- Bengio Ofra – Ben-Dor, Gabriel (1999): *Minorities and the State in the Arab World*. London.
- Hatton Timothy J. – Williamson, Jeffrey G. (2002): *What fundamentals drive World migration?* Cambridge.
- Hautzinger Zoltán – Hegedüs Judit – Klenner Zoltán (2014): *A migráció elmélete*. Budapest, NKE.
- Kondorosi Ferenc (2015): *A legújabb kori népvándorlás. A migráció és az iszlám Európában*. Budapest, Magyar Önkormányzatok Szövetsége.
- Linde, Thomas (2011): Mixed Migration – A Humanitarian Counterpoint, *Oxford Journals, Refugee Survey Quarterly*, Vol. 30, Issue 1. 89–99.
- Luther Márton (1906): A világi felsőségről, hogy meddig tartozik neki az ember engedelmességgel. In Masznyik Endre: *D. Luther Márton egyházreformáló iratai. II. kötet*. Pozsony Wigand Könyvkiadó.
- Pfitzner Rudolf (2014): Gondolatok az idegenélményhez. *Műhely*, 37. évf. 5. sz. 35–38. Forrás: epa.oszk.hu/02900/02978/00049/pdf/EPA02978_muhely_2014_05_035-038.pdf (2017. 02. 03.)
- Sik Endre (2012): *A migráció szociológiája I.* Budapest, ELTE TáTK.
- Stalker, Peter (2000): *Workers Without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration*. Chapter 7. Michigan.
- UNHCR (1992): *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status*. Geneva. Forrás: www.unhcr.org/4d93528a9.pdf (2017. 12. 12.)
- UNHCR (2004): Guidelines on international protection. Religion-Based Refugee Claims under Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees. Forrás: www.unhcr.org/publications/legal/40d8427a4/guidelines-international-protection-6-religion-based-refugee-claims-under.html (2017. 12. 12.)

⁶⁵ Pfitzner (2014)

⁶⁶ www.tarki.hu/tarkitekinto/ (2009. 09. 11.)

UNHCR (2011): Statement on religious persecution and the interpretation of Article 9(1) of the EU Qualification Directive 2011. Forrás: www.refworld.org/pdfid/4dfb7a082.pdf (2017. 12. 12.)

Internetes források

epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics (2017. 12. 12.)
www.tarki.hu/tarkitekinto/ (2009. 09. 11.)

ABSTRACT

Religion Practice in the Refugee Law

TIHANYI Miklós

There has been a sharp rise in the interest in the topic of migration recently in the sphere of law enforcement. The author of this study focuses on conscious issues and the freedom of religion of the people involved in migration. There are two main topics in the examination, which has been done with a focus on legislation issues. On the one hand, one's beliefs and religion may be a basis of their being pursued, on the other hand, the people who are protected by the law of asylum must have a right to practise their religion freely. The author examines what actions are considered as the pursuit of religious beliefs based on international documents of law. The author also tries to highlight whether Hungarian citizens and migrants have equal right as the constitution defines.

Keywords: law of asylum, freedom of religion of foreigners, pursue of religious beliefs, detention of migrants